

Бойченко Ю. І.

Студентка 4 курсу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ГЕОПОЛІТИЧНІ ТОРГИ УКРАЇНОЮ: ЦІНА «ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ» АБО ЧОМУ США НЕ РОЗВИВАЮТЬ АКТИВНОСТІ НА УКРАЇНСЬКОМУ НАПРЯМІ

Проаналізовано українсько-американські міждержавні відносини та досліджено причини їх згорання після приходу до влади Віктора Януковича.

Ключові слова: Україна, США, українсько-американські відносини, «нова холодна війна», «закон Магнітського», «поправка Джексона — Венніка», «список Павліченків».

Українсько-американські відносини попри усю складність тенденцій, пов'язаних з їх асиметричністю, мають одну визначальну, максимально чітку та зрозумілу рису: рівень американської активності на українському напрямі та відтак якість двосторонньої взаємодії США та України залежить від партійної приналежності правлячої в Білому Домі адміністрації [6]. Тому, щоб дати відповідь на поставлене питання, що буде метою нашого дослідження, слід проаналізувати, чому прихід до влади Барака Обами та Республіканської партії 2008 р. мав наслідком початок відносної кризи у відносинах з Україною та згорання навіть формальних контактів офіційних Києва та Вашингтона. Також розглянемо перешкоди для активізації відносин, що зумовлюються позицією самої України, як і її внутрішньої політики, та проаналізуємо допоміжні механізми, які здатні підтримати на перспективу двостороннє співробітництво бодай на мінімально необхідному рівні.

Короткий історичний екскурс дозволяє встановити, що за часів В. Клінтона американському зовнішньополітичному дискурсі утверджується ліберальна модель, що становить ідеологічне ядро Демократичної партії. Реагуючи на неї, республіканці розробляють кардинально протилежні консервативні концепції. Перший підхід дослідники вважають русоцентричним, оскільки він накладав на США зобов'язання

визнати належність держав пострадянського простору до російської «зони привілейованих інтересів», перекласти відповідальність за їх безпеку на офіційну Москву як регіонального лідера та увесь комплекс стосунків з ними інтегрувати у єдину структуру російсько-американських відносин, відводячи навіть найбільшій з них Україні маргінальний характер. Закономірно, що в рамках даної моделі вона була віддана до компетенції РФ. Прихильники другої концепції вважали, що «холодна війна» з перенесенням в структуру відносин із Росією продовжує існувати, а остаточна перемога у ній не може бути досягнута без максимального ослаблення Москви в період, поки вона ще не стала повноцінним центром сили в багатополярній системі міжнародних відносин та, щонайважливіше, — здатною контролювати усі геополітичні процеси на пострадянському просторі. Для цього слід зробити ставку на колишні республіки як своїх союзників та важіль впливу проти Москви. Якщо ліберал-демократи наполягали на необхідності збереження стратегічної стабільності, тобто взятих на себе США зобов'язань у сфері військової безпеки початку 1990-х (гарантії нерозширення НАТО за рахунок країн ЦСЄ, а, коли воно таки відбулося, — України та Грузії, та військово-політичного непроникнення на схід далі від ФРН), то консерватори пропонували не просто її порушити, а продовжити біполярну стратегію оточення Росії військовими базами та політичними альянсами, що робило Україну центральним об'єктом поля зору в їх зовнішньополітичних планах [9].

Таким чином, прихід до влади Б. Обама ознаменував собою повернення на порядок денний американської зовнішньої політики ліберальної моделі, в рамках якої Україні відводиться другорядне місце. По суті справи, вона стала жертвою, на яку пішло американське керівництво заради проведення в життя політики «перезавантаження» з Росією. Безумовно воно передбачало виконання Вашингтоном ряду російських вимог, серед яких — згорання тісних контактів з Україною та Грузією. І навіть після фактичного краху цієї політики та поновлення періоду «нової холодної війни», в руслі своєї ліберальної моделі демократи продовжують вести відносини з Росією засобами балансування між протистоянням та стратегією поступок порозумінь (наприклад, післявізових санкцій «закону Магнітського» одразу слідує скасування економічних обмежень за «поправкою Джексона—Венніка»). Дослідники вважають, що після визнання Азії ключовим регіоном для американських інтересів напередодні другого обрання Обама США потребують союзників для боротьби з КНР та вбачають в такій якості Росію, втручатися

в сферу впливу якої, втім числі й Україну, є тому вкрай небажаним. Значно сприятливішим чинником для зростання зацікавленості американців в офіційному Києві стала б перемога республіканців та обрання Президентом на минулорічних виборах Мітта Ромні, що, критикуючи свого конкурента за слабку позицію перед Росією, дотримувався курсу на підтримку стратегічної стабільності та поновлення ескалації з офіційною Москвою, за умов чого одним з ключових важелів стало б розігрування української карти, як це мало місце за Джорджа Буша — молодшого в 2001 — 2004 рр. [11].

Тенденції до погіршення відносин почали спостерігатися з американського боку ще в період президентства Віктора Ющенка, коли Україна за всю історію незалежності мала найвищий рівень відносин зі США. У 2009 р. новообраний президент так і не знайшов часу для зустрічі зі своїм українським колегою, що прибув у Вашингтон, а на саміті НАТО в Страсбурзі з позиції найбільшого лобіста прийняття України до Альянсу США стали на шлях повної солідаризації з переважною більшістю європейських членів, які повторно відмовили у наданні Києву ПДЧ [8]. Таким чином, Віктор Янукович, розпочавши у 2010 р. здійснення «покращення» і в зовнішньополітичній сфері, вже мав у розпорядженні «кризову» спадщину відносин з Білим Домом. Однак, погіршення відносин США та України та згорання активності Вашингтону на українському напрямі — процеси, що далеко нетотожні та які слід належним чином розрізняти. Адже у 2001 — 2002 рр., тобто в період «касетного» та «кольчужного» скандалів відповідно, відносини також перебували на рекордно низькому рівні, спостерігалось фактичне припинення офіційних контактів, а очолювані єдиною у світі наддержавою західні країни хотіли втягнути Україну до стану напівізоляції. Однак, рівень активності США, увага, яка відводилася нашій державі під час критичних виступів щодо порушення прав людини, що пов'язувалося із їх втягненням у протистояння з Росією за перемогу прийнятного для себе кандидата на виборах 2004 р. (політичні баталії з найбільш яскравим у нашій «виборчій» історії міжнародним виміром почалися задовго до цієї дати), були безпрецедентно високими. Уся складність нинішнього становища — у тому, що рівень офіційних контактів між двома країнами та зацікавленості США у нарощуванні власного впливу на Україну — однаково нікчемний. Для Януковича це ідеальний варіант, що дозволяє розбудовувати відносини з Росією, зовсім не боячись контр-відповіді США, тон критичних заяв яких є на порядок менший від аналогічних початку 2000-х та які є скоріше інерцією традиційної

американської політики щодо пострадянського простору. Це, в свою чергу, зумовлює перехід основного масиву українських проблем, що за часів Буша перебрав Вашингтон, до компетенції ЄС [6].

Однак, така позиція республіканців була б не настільки байдужою, якби не ряд внутрішньо- та зовнішньополітичних заходів нової владної команди. Насамперед суттєво від України повернути голову назад Вашингтон змусив закон 2010 р. «Про основи внутрішньої та зовнішньої політики», який виключив євроатлантичний курс з єдиного комплексу, в якому він перебував разом із євроінтеграцією. Непродуманість такого кроку полягає в тому, що єдине формулювання нашого зовнішньополітичного курсу під назвою «євроатлантична та європейська інтеграція» було офіційно концептуалізоване у постанові ВР 1993 р. «Основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики» якраз в цілях чіткого декларування необхідності розбудови тісних відносин зі США, будучи елементом цілої зовнішньополітичної стратегії. Справа у тім, що важливим американським проектом виступає так звана «Нова Європа», що визначає для них необхідність розширювати полюси інтеграції до ЄС та НАТО за рахунок центрально-східної частини континенту з метою врівноваження впливу західноєвропейських держав, який є небажаним для Вашингтону, загрожуючи політичними демаршами на кшталт Іракського 2003 р. Тому на фоні належності провідного в Європі франко-німецького тандему до табору євроскептиків доцільною виглядала ставка України на свого заокеанського партнера та його союзника Великобританії як чи не єдиних твердих лобістів розширення ЄС та прийняття Києва в Альянс. З цим пов'язана концептуалізація атлантичної моделі зовнішньої політики, за якою євроінтеграційні процеси мають бути забезпечені опорою на ресурс українсько-американських відносин, а шлях до ЄС за прикладом «Вишеградської трійки» найбільш вдало може бути реалізований шляхом попереднього входження до НАТО, де набагато більшим впливом володіють США. Отже, відбулося руйнування цілої стратегії, яка навіть у непрості часи відносин із західним світом часів Леоніда Кучми дозволяла підтримувати їх на належному рівні, наприклад шляхом підтримки війни в Іраку 2003 р. [11].

Однак, дивлячись на нечисленні акти американських вищих органів влади, може скластися враження, що США таки розвивають активність на українському векторі. Мова йде перш за все про «дамоклів меч» політичних та економічних санкцій, який висить над Україною внаслідок двох аналогічних «закону Магнітського» документів, що в будь-який момент можуть бути проголосовані в Конгресі та підписані Президентом:

«список Тимошенко» — перелік наших чиновників та силовиків, причетних до фабрикації справи экс-прем'єра, переданий американцям «бютівським емісаром» Г. Немирею, та «список Павліченків», який однак не набрав достатньо голосів на стадії законодавчої ініціативи, проведеної шляхом голосування на сайті Конгресу. Ще один документ — резолюція Сенату від 20 вересня 2012 р., що також закликає ввести санкції проти визначених осіб, однак має рекомендаційний характер. Все ж, єдиною реальною дією на цьому шляху стала заборона в'їзду до США заступнику Генерального прокурора Ренату Кузьміну. Що стосується попередніх документів, то тут варто висвітлити роль Конгресу, що вже давно став самостійним «актором» в українсько-американських відносинах. Справа у тім, що Україна змогла скористатися американським феноменом «роздільного правління», коли президентська команда та парламентська більшість належать до різних політичних сил. Як наслідок, республіканці, опонуючи реалізації традиційно ліберальної несприятливої для Києва моделі демократів Білого Дому, перетворили Конгрес в період Клінтона та зараз Обама на найбільшого симпатика України. Після минулорічних виборів, коли республіканці здобули більшість в Палаті Представників, поступаючись у Сенаті демократам лише трьома голосами, знову продовжили цю традицію. Однак, через відмінну позицію Президента в них мало шансів вийти за рамки прийняття рекомендаційних резолюцій. З цим також пов'язане зникнення ще одного чинника у двосторонніх відносинах — впливу єврейських ФПГ як наймогутнішого в Конгресі лобі. Справа у тім, що вони становили ядро створеної ще 1993 р. в цьому органі Групи підтримки України, яка пролобіювала зокрема визнання голодомору геноцидом 2003 р., скасування «поправки Джексона — Венніка» щодо офіційного Києва у 2005—2006 рр. та повернення України до Загальної системи преференцій США. Зустрічі з представниками Американського єврейського комітету раніше були надзвичайно важливим окремим повноцінним форматом усіх візитів українських високопосадовців. Тепер же єврейське лобі виступає провідною групою, яка підтримує введення проти України санкцій [3; 4].

Індикаторами українсько-американських відносин завжди були візити. І особливо показовим це є в останні три роки, коли зустрічі тандему Янукович — Обама відбувалися лише в рамках багатосторонніх форумів (ГА ООН, саміти з ядерної безпеки та саміти НАТО), і по суті реальне значення для США мала лише одна із них — це «уранова ініціатива» нашого президента, про яку розповімо трохи далі. Небажання

з американського боку взагалі зустрічатися через вкрай непопулярний в США імідж Януковича, переведення відносин з Україною до компетенції «помічників помічників», вперше за історію здійснене минулого року виключення зустрічей з діаспорою з формату візиту (через таку ж «любов» до президента), спричинили те, що єдиним важливим сегментом американського суспільства, що хоч якось тримає відносини на належному рівні, став бізнес. Його представники 2010 р. були єдиною силою, яка підтримала Януковича на виборах, побоюючись можливого протистояння «помаранчевої» влади після повторного приходу до влади. Саме бізнес зумовив ще одну тенденцію, яка відрізняє теперішню кризу в українсько-американських відносинах від тієї, що мала місце в 2001—2002 рр.: якщо тоді між державами як не було політичних контактів, так і діяли економічні санкції (зокрема на наші метал та труби, Україна виключалася із ЗСП США і т. д.), то тепер на фоні жорсткої критичної лінії в політичній сфері доводиться спостерігати протилежну картину в економічних контактах, що засвідчує тенденції до активізації [1].

По-перше, США зацікавлені у проникненні американського капіталу в українську економіку, що повністю співпадає з інтересами України, перш за все в тому, що стосується енергетичного сектора, оскільки це сприяє диверсифікації джерел енергоресурсів та є єдиним джерелом отримання технологій видобутку на шельфі та сланцевих площах. Першою ластівкою тут стала участь «Vankointernational» у розробці Прикерченської ділянки чорноморського шельфу. 2006 р. вона виграла відповідний тендер, організований першим урядом Тимошенко. Разом із нею переміг ротшильдівський фонд JNR, проте після приходу нового прем'єра Януковича він передав права на розробку та видобуток компанії, яка в конкурсі участі не брала—офшорній «Венкоприкерченська» (Вірджинські острови), де американській «Венко» належить лише 25% акцій, решта—структурам Р. Ахметова, російського бізнесмена та австрійського приватного капіталу. У 2007 р. було укладено угоду про розподіл продукції, де частка держави за різних умов компенсаційних витрат охоплювала від 10 до 30% замість попередніх 2/3. Тому після повернення Тимошенко до прем'єрського крісла угоду було розірвано, що мало наслідком тяганину в Стокгольмському арбітражі. Цікаво, що американський бізнес та посол УільямТейлор у цьому конфлікті стали на бік офшорної компанії. Перемога Януковича на президентських виборах ознаменувала повернення їй шельфу підписанням мирової угоди. Домовленості з «Венко» про розподіл продукції стали

базовими для інших угод про розподіл продукції, зокрема останньої з англо-голландською «Шелл», оскільки створили модель, за якою залучення іноземного капіталу в українську економіку можливе лише у союзі з місцевими олігархами та компаніями, наближеними до президента. Американський бізнес у даному випадку дотримується традиційної позиції для ТНК, що діють в країнах «третього світу», лобіюючи в Конгресі та Держдепартаменті інтереси корумпованих та недемократичних режимів в обмін на надання ними гарантій прибутку. Цим можна пояснити підтримку Українсько-американської ділової ради Януковича на виборах 2010 р. Важливо, що даний чинник бізнес-інтересів рятує Україну від ізоляції в західному світі. За аналогічною схемою, схоже, буде підписана і угода про розподіл продукції із «ЕксонМобіл» та «Шеврон» щодо геологорозвідувальних робіт на Скіфській ділянці шельфу та Олеській сланцевій площі. Дослідники зазначають, що, крім економічних, в укладенні даних контрактів присутні і політичні чинники: українське керівництво всерйоз сподівається суттєво послабити критику за антидемократичність на свою адресу в обмін на надання західним компаніям доступу до ресурсів, тобто реалізувати африканську модель взаємодії ТНК з урядами. Також слід згадати про угоду з компанією «ExcelerateEnergy» про будівництво морської платформи для LNG-терміналу біля Южного загальним обсягом до 5 мільярдів кубометрів газу на рік [10].

По-друге, США залишаються провідним донором надзвичайно вадливих для України чорнобильських програм. 2007 р. почалося будівництво нового саркофага французькою компанією «Новарка». Однак, початково на проект виділили лише 500 млн. євро при загальній вартості 1,5 млрд., у зв'язку з чим Україна 19 квітня 2011 р. організувала в столиці Конференцію донорів фонду «Укриття», за результатами якої, проте, вдалося зібрати лише 550 млн. євро за необхідних 740. США вкотре підтвердили свій статус як найбільшого донора всіх чорнобильських проектів, погодившись виділити 86 млн. євро (Франція — другий донор, виділила лише 47) [5].

По-третє, на саміті з ядерної безпеки у квітні 2010 р. у Вашингтоні Янукович висловив ініціативу перейти на низькозбагачуваний уран. Роль США тут полягає у тому, що вони взяли на себе обов'язок в обмін на це здійснити вивезення високозбагаченого урану з установ ядерної фізики Києва, Харкова та Севастополя, надати співмірну кількість низькозбагаченого, а також технології, необхідні для здійснення над ним дослідів. США таким чином перестала хвилювати загроза потрапляння

100 кг нашого урану в руки терористів, у зв'язку з чим вони витрачали кошти на дорогі системи стеження в трьох містах, а Україна — розпочати ядерні дослідження [2].

По-четверте, існує ще один суттєвий напрям в економічних відносинах, однак він встиг стати настільки непростим і скандальним, що Україна, як припускають експерти, невдовзі відмовиться від його розвитку. Мова йде про спробу диверсифікації джерел ядерного палива для українських АЕС та зменшення імпорту з російського ТВЕЛ. Ще 2000 р. країни підписали відповідну угоду, а американсько-японська компанія «Westinghouse» розпочала проектування та конструювання паливних збірок, вивчаючи українські водо-водяні енергетичні реактори та намагаючись зробити їх сумісними із радянсько-російським ядерним паливом. Результатом стало підписання після домовленостей Ющенка та Буша 2008 р. контракту із «Енергоатомом» про постачання на 2011 — 2015 рр. ядерного палива ТВС-В не менше, ніж для трьох енергоблоків АЕС. Наразі Україна отримала 210 паливних збірок, вартість кожної з яких більше 1 млн. дол. Однак, виявилось, що спроба виробництва шестигранної тепловиділяючої збірки (радянський стандарт) замість квадратної, яку завжди виготовляла «Westinghouse», виявила невдале проектування, внаслідок чого влітку 2012 р. на 2 та 3 енергоблоках Південноукраїнської АЕС американські паливні касети деформувалися та спричинили розгерметизацію. Інцидент ледь не призвів до міжнародного скандалу, адже функціонери американської компанії звинуватили в аварії українських фахівців та висловили юридичні претензії щодо виплати неустойки. Разом із терміною необхідністю купівлі палива у ТВЕЛ це спричинило збитки на 100 млн. дол. [7].

Насамкінець згадаємо абсолютно новий напрям в українсько-американському співробітництві — це усиновлення дітей. Міністр соціальної політики Н. Королевська та Уповноважений при президентові з прав дитини Ю. Павленко вкінці минулого року виступили з ініціативою спрощення процедури міжнародного усиновлення українських дітей, скориставшись прийнятим у Росії у відповідь на «акт Магнітського» «закону Діми Яковлєва» (більш відомого як «закон подлещов»), що дану процедуру стосовно російських дітей заборонив. За минулий рік американці усиновили вже понад 200 маленьких українців, що спонукало нового міністра закордонних справ Леоніда Кожару під час останнього свого візиту до США зустрітися з такими сім'ями [12].

Список використаних джерел:

1. Волович О. Україна—США: стратегічне партнерство / О. Волович // Міжнародний кур'єр.—№3.—С. 6—7.
2. Горбулін В. Страсти по урану. К некоторым итогам вашингтонского Саммита по ядерной безопасности / В. Горбулін, С. Кондратов // [електронний ресурс].—Режим доступу: http://gazeta.zn.ua/ECONOMICS/strasti_po_uranu_k_nekotorym_itogam_vashingtonskogo_sammita_po_yadernoy_bezopasnosti.html
3. Дорош С. Чи з'явиться у США «список Тимошенко» [Електронний ресурс] / Світлана Дорош.—Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2012/09/120924_ukraine_reaction_resolution_senate_usa_sd.shtml
4. Коваленко А. Українські підсумки американських виборів/ А. Коваленко // [електронний ресурс].—Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/poshta-dnya/ukrayinski-pidsumki-amerikanskih-viboriv>
5. Корзун К. Гроші Чорнобіля: їм ліку немає... / К. Корзун // [електронний ресурс].—Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~2/80/all/2011/04/26/236352>
6. Лакішик Д. Особливості українсько-американських відносин: до аналізу проблеми / Д. Лакішик // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.—2004.—С. 149—153.
7. Логвинец В. Westinghouse против ТВЭЛ: кому нужен украинороссийский «урановый скандал» / В. Логвинец // [електронний ресурс].—Режим доступу: <http://odnarodyna.com.ua/node/11064>
8. Неудачный визит Ющенко в США лишит его места в новой власти на Украине [електронний ресурс].—Режим доступу: <http://www.regnum.ru/news/1062588.html#ixzz2SZ06hqTa>
9. Сивак О. Новітні українсько-американські відносини / О. Сивак, П. Черник // Укр. нац. ідея: реалії та перспективи розвитку.—2010.—Вип. 22.—С. 87–93.
10. США готові допомагати Україні у видобутку сланцевого газу [Електронний ресурс].—Режим доступу: <http://kharkiv.unian.net/ukr/detail/204010>
11. Сушко О. Україна—США: без проблем, але й без перспективи / О. Сушко [електронний ресурс].—Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/POLITICS/ukrayina_ssha_bez_problem_ale_y_bez_perspektivi.html

-
12. Україна готова до збільшення потоку іноземних усиновлювачів через заборону міжнародного усиновлення в Росії [електронний ресурс].—Режим доступу: http://dt.ua/SOCIETY/ukrayina_gotova_do_zbilshennya_potoku_inozemnih_usinovlyuvachiv_cherez_zaboronu_mizhnarodnogo_usinov.html

Стаття надійшла до редакції 20.02.2014 р.

Бойченко Ю.И. Геополитические торги Украиной: цена «перезагрузки» или почему США не развивают активность в украинском направлении

Проанализировано украинско-американские межгосударственные отношения и исследовано причины их сворачивания после прихода к власти Виктора Януковича.

Ключевые слова: Украина, США, украинско-американские отношения, «новая холодная война», «закон Магнитского», «поправка Джексона — Венника», «список Павличенко».

BoychenkoYu. Geopolitical trades of Ukraine: the price of the «reloading» or why the USA doesn't develop the activity on Ukrainian direction

Contains analysis of Ukraine-USA intergovernmental relations and reasons of deterioration of relations after the presidency of Victor Yanukovich.

Key words:Ukraine,USA,Ukraine-USA relations,«new cold war», Sergei Magnitsky Rule of Law Accountability Act, Jackson-Vanik amendment, «Brother's PavlichenkoList».

© Бойченко Ю. І., 2014